

УДК 343.33

DOI 10.32755/sjcriminal.2025.01.

Крупко Я. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник ад'юнктури (аспірантури) та докторантури,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-1578-2303;

Пузиревський М. В.,

старший викладач кафедри
кримінально-виконавчого та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8835-3238

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: СТАН НАУКОВОГО РОЗРОБЛЕННЯ В СУЧАСНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Стаття присвячена комплексному аналізу стану наукового розроблення у сучасних українських дисертаційних дослідженнях кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. У статті відзначено, що в Україні захищено одну дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук та понад п'ятнадцять дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії у галузі права), де предметом дослідження є окремі кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Окреслено перспективні напрями для проведення в Україні майбутніх дисертаційних досліджень, що будуть присвячені кримінальним правопорушенням проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Ключові слова: кримінальне право, дисертаційне дослідження, законодавство, Кримінальний кодекс України, кримінальне правопорушення, кваліфікація, злочин, кримінальний проступок, мир, безпека людства та міжнародний правопорядок, кримінальна відповідальність, Проєкт нового Кримінального кодексу України.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія Росії, що триває з 2022 року, радикально змінила безпекову архітектуру сучасної Європи та поставила перед українським суспільством і державою надзвичайно складні виклики. У контексті цієї війни особливої актуальності набувають

питання кримінально-правової відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – як з практичного, так і з наукового погляду. Фіксація, кваліфікація та належне розслідування порушень законів і звичаїв війни, агресії, геноциду, найманства, пропаганди агресивної війни вимагають не лише належної правозастосовної бази, а й науково обґрунтованих підходів до їх тлумачення й застосування. У цих умовах важливого значення набуває науковий супровід воєнного правосуддя, зокрема через дисертаційні дослідження, які мають на меті системне осмислення правової природи відповідних кримінальних правопорушень, аналіз національного й міжнародного досвіду, а також формування рекомендацій для законодавчої та правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різний час питанням кримінально-правової охорони миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку присвячували свої дисертаційні дослідження українські вчені, фахівці у галузі кримінального права, зокрема: Н. Акулова, В. Базов, Ю. Беклемішева, С. Допілка, М. Зубанський, М. Куцевич, С. Кучевська, С. Лаба, С. Мартянов, В. Миронова, С. Мохончук, Х. Олійник, М. Піддубна, В. Попович, Н. Попович, В. Поповичук, І. Ральченко, І. Строкова, К. Юртаєва, А. Шевчук та ін.

При цьому, безсумнівно, треба також відзначити вагомий внесок фахівців у галузі міжнародного права. Насамперед це українські учені – К. Важна, Г. Габрелян, М. Грушко, К. Доді, В. Дяченко, І. Заворотько, Н. Зелінська, А. Капустін, Ю. Климчук, У. Коруц, Е. Кузьмін, В. Лисик, Н. Мадзігон, А. Майснер, В. Мотиль, В. Пилипенко, Т. Садова, Т. Сироїд, О. Скрильник, Ю. Ругало, Т. Хачатурян, Ю. Усманов, В. Ярмачі та ін.

Метою цієї статті є аналіз стану наукового розроблення у сучасних українських дисертаційних дослідженнях кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Виклад основного матеріалу. *І. Нормативний аспект дослідження.* Станом на 20 лютого 2025 р. у розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та

міжнародного правопорядку» Особливої частини чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] визначено засади кримінальної відповідальності за вчинення таких видів кримінально-протиправних діянь, зокрема: 1) пропаганда війни (ст. 436); 2) виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1); 3) виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2); 4) злочин агресії (ст. 437); 5) воєнні злочини (ст. 438); 6) застосування зброї масового знищення (ст. 439); 7) розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440); 8) екоцид (ст. 441); 9) геноцид (ст. 442); 9) злочини проти людяності (ст. 442-1); 10) посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443); 11) злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444); 12) незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445); 13) піратство (ст. 446) та 14) найманство (ст. 447).

При цьому в сучасній українській кримінально-правовій науці [2; 3; 4] прийнято умовно класифікувати «кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» за такими *трьома групами*:

- кримінальні правопорушення проти миру (ст. ст. 436, 436-1, 436-2, 437, 438 та 447 КК України);
- кримінальні правопорушення проти безпеки людства (ст. ст. 439, 440, 441, 442 та 442-1 КК України);
- кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку (ст. ст. 443, 444 та 445 КК України).

Окремо хочемо звернути увагу на норми Проекту нового Кримінального кодексу України (далі – Проект КК) [5]. Як зазначає автор відповідного розділу цього Проекту КК «Злочини проти міжнародного правопорядку» професор М. Хавронюк, систему кримінальних правопорушень у Проекті КК становлять визначені у Книзі одинадцятій Проекту КК злочини, зокрема *три групи*: I – злочини геноциду (розділ 11.1);

II – злочини проти людяності (розділ 11.2); III – злочини агресії (розділ 11.3); IV – воєнні злочини (розділ 11.4); V – злочини проти міжнародної безпеки (розділ 11.5) [6, с. 376].

Зокрема, до *першої групи* злочинів проти міжнародного правопорядку належать: 1) злочин геноциду (ст. 11.1.1) та 2) пропаганда злочину геноциду (ст. 11.1.2) [5].

До *другої групи* злочинів проти міжнародного правопорядку належать: 1) злочин проти людяності у формі вбивства чи винищення людей (ст. 11.2.1) та 2) злочин проти людяності в інших формах, крім вбивства (ст. 11.2.2) [5].

Третю групу злочинів проти міжнародного правопорядку становлять: 1) злочин агресії (ст. 11.3.1) та 2) пропаганда акту агресії (ст. 11.3.2) [5].

Четверту групу злочинів проти міжнародного правопорядку утворюють: 1) грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., пов'язані зі вбивством (ст. 11.4.1); 2) грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах, не пов'язані зі вбивством (ст. 11.4.2); 3) інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах, не пов'язані зі вбивством (ст. 11.4.3); 4) грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру, не пов'язані зі вбивством (ст. 11.4.4); 5) інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру, не пов'язані зі вбивством (ст. 11.4.5); 6) невжиття командиром заходів щодо підпорядкованих йому військових сил (ст. 11.4.6) та 7) невжиття начальником заходів щодо підлеглих (ст. 11.4.7) [5].

До *п'ятої групи* належать: 1) застосування зброї масового знищення (ст. 11.5.4); 2) поводження зі зброєю масового знищення (ст. 11.5.5); 3) екоцид (ст. 11.5.6); 4) забезпечення найманства та використання найманця (ст. 11.5.7); 5) участь найманця у конфлікті (ст. 11.5.8); 6) насильницьке зникнення (ст. 11.5.9); 7) незаконне вилучення дитини (ст. 11.5.10) та 8) піратство (ст. 11.5.11) [5].

II. Науковий (доктринальний) аспект дослідження. Станом на 20 лютого 2025 р. в Україні захищено **одну дисертацію** на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук – «Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства» (С. Мохончук, м. Харків, 2014 р.) та **низку дисертацій** на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії), де предметом дослідження є окремі кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [7], зокрема:

I напрям досліджень – «кримінальні правопорушення проти миру» (ст. ст. 436, 436-1, 436-2, 437, 438 та 447 КК України):

– «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни (аналіз складу злочину)» (В. Базов, м. Харків, 2008 р.);

– «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни» (В. Миронова, м. Дніпропетровськ, 2008 р.);

– «Кримінально-правова характеристика виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» (Ю. Беклемішева, м. Запоріжжя, 2020 р.);

– «Кримінальна відповідальність за пропаганду, планування, підготовку, розв’язування та ведення агресивної війни» (Х. Олійник, м. Львів, 2022 р.);

– «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни» (М. Зубанський, м. Львів, 2023 р.);

– «Кримінальна відповідальність за пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів» (С. Лаба, м. Львів, 2023 р.);

– «Кримінальна відповідальність за найманство» (С. Мартянов, м. Львів, 2024 р.);

– «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни» (А. Шевчук, м. Київ, 2025 р.).

II напрям досліджень – «кримінальні правопорушення проти безпеки людства» (ст. ст. 439, 440, 441, 442 та 442-1 КК України):

– «Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти» (М. Куцевич, м. Київ, 2007 р.);

– «Кримінальна відповідальність за геноцид (порівняльний аналіз)» (І. Строкова, м. Київ, 2010 р.).

ІІ напрям досліджень – «кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку» (ст. ст. 443, 444, 445 та 446 КК України):

– «Кримінальна відповідальність за тероризм і піратство на морі» (С. Допілка, м. Одеса, 1993 р.);

– Кримінальна відповідальність за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України)» (І. Ральченко, м. Харків, 2016 р.);

– «Кримінально-правова характеристика посягання на життя представника іноземної держави» (Н. Акулова, м. Київ, 2018 р.);

– «Кримінальна відповідальність за незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала» (В. Поповичук, м. Київ, 2018 р.).

Утім, пропонується детальніше зупинитися на аналізі тих дисертаційних досліджень, що були захищені в Україні після 24 лютого 2022 р. – початку повномасштабної війни проти України держави-агресора Росії, що прагне знищити нашу державність, свободу, самобутність, ідентичність та культуру.

Зі свого боку, сучасне українське кримінальне право та кримінальне законодавство на тлі невиправданої зовнішньої воєнної агресії потребувало активізації проведення комплексних наукових (дисертаційних) досліджень та вдосконалення національного кримінального законодавства, зважаючи на практику масових випадків вчинення кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку російськими окупаційними військами на території України. Зокрема:

1. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Олійник Христини Василівни на тему «Кримінальна відповідальність за пропаганду, планування, підготовку, розв’язування та ведення агресивної війни» [8]. Ця дисертація була захищена 23 лютого 2023 р. у Національному університеті «Львівська політехніка» (м. Львів). У дисертації здійснено

комплексне дослідження теоретико-правових засад криміналізації дій, пов'язаних з агресивною війною. Авторка проаналізувала історичний розвиток інституту відповідальності за воєнні злочини, визначила ознаки складу злочину, передбаченого ст. 437 КК України, та окреслила межі кримінальної відповідальності за відповідні діяння. Також у роботі приділено увагу міжнародно-правовим стандартам боротьби з агресією, практиці міжнародних судових інституцій та особливостям імплементації міжнародних норм у національне законодавство. Запропоновано напрями вдосконалення кримінального законодавства України з урахуванням сучасних викликів, насамперед збройної агресії Росії проти України.

2. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Лаби Святослава Володимировича на тему «Кримінальна відповідальність за пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів» [9]. Ця дисертація була захищена 18 серпня 2023 р. у Львівському державному університеті внутрішніх справ (м. Львів). У дисертації досліджено правову природу, зміст і особливості кримінально-правової заборони пропаганди символіки та ідеології тоталітарних режимів. Автор проаналізував історичні передумови законодавчого закріплення такої відповідальності, нормативно-правову базу, а також судову практику застосування відповідних положень, зокрема ст. 436-1 КК України. У роботі розглянуто співвідношення свободи вираження поглядів та заборони пропаганди злочинних ідеологій, а також акцентовано на важливості кримінально-правової оцінки дій, що становлять загрозу національній безпеці, історичній пам'яті та суспільним цінностям. Значну увагу приділено порівняльному аналізу правового регулювання відповідальності за подібні діяння в європейських державах. Дисертація містить обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України в умовах гібридних загроз та інформаційної війни, а її результати можуть бути використані у правозастосовній діяльності, правотворчості та просвітницькій роботі.

3. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Зубанського Миколи Костянтиновича на тему «Кримінальна

відповідальність за порушення законів та звичаїв війни» [10]. Ця дисертація була захищена 29 лютого 2024 р. у Львівському державному університеті внутрішніх справ (м. Львів). У дисертації проведено комплексне дослідження правової природи, змісту та особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, що посягають на норми міжнародного гуманітарного права. У роботі проаналізовано положення ст. 438 КК України, її співвідношення з нормами міжнародного права, а також сучасну правозастосовну практику, зокрема в умовах збройної агресії Росії проти України. Автор окреслив поняття та класифікацію порушень законів і звичаїв війни, приділив увагу кваліфікуючим ознакам таких злочинів, особливостям доказування та міжнародному співробітництву у сфері їх розслідування. Значне місце в дослідженні посідає аналіз практики Міжнародного кримінального суду. У дисертації сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення національного кримінального законодавства, підвищення ефективності боротьби з воєнними злочинами та забезпечення невідворотності покарання за їх вчинення.

4. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Мартянова Сергія Сергійовича на тему «Кримінальна відповідальність за найманство» [11]. Ця дисертація була захищена 05 серпня 2024 р. у Львівському державному університеті внутрішніх справ (м. Львів). У дисертації здійснено всебічне дослідження правових аспектів протидії найманству як формі участі осіб у збройних конфліктах, що суперечить нормам міжнародного права. Автор проаналізував зміст і структуру складу злочину, передбаченого ст. 447 КК України, визначив ознаки найманця, а також критерії відмежування цього явища від суміжних правових інститутів, зокрема добровольчої служби та приватної військової діяльності. У роботі значну увагу приділено міжнародно-правовим стандартам щодо боротьби з найманством, практиці їх реалізації в різних правових системах, а також сучасним викликом, пов'язаним з участю найманців у гібридних війнах і регіональних конфліктах. На основі проведеного аналізу сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України, зокрема

уточнення законодавчих дефініцій, посилення механізмів розслідування відповідних злочинів та зміцнення міжнародної співпраці у цій сфері.

5. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Шевчук Анастасії Володимирівни на тему «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни» [12]. Ця дисертація була захищена 20 березня 2025 р. в Інституті держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України (м. Київ). У дисертації досліджено проблематику кримінально-правової охорони норм міжнародного гуманітарного права в умовах сучасних збройних конфліктів. Авторка проаналізувала зміст ст. 438 КК України, окреслила її зв'язок з міжнародно-правовими актами та практикою міжнародних судових установ, зокрема Міжнародного кримінального суду. У дисертації розглянуто сутність понять «закони війни» і «звичай війни», встановлено ознаки складу злочину, що передбачає відповідальність за їх порушення, а також визначено проблеми кваліфікації та доведення вини у таких справах. Окрему увагу приділено аналізу судової практики в умовах збройної агресії проти України та визначенню шляхів удосконалення кримінального переслідування за воєнні злочини. На основі дослідження сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності правозастосування, а також змін до чинного законодавства України з метою його гармонізації з нормами міжнародного гуманітарного права.

Висновки. Таким чином, попри значну активізацію наукової діяльності у цій сфері, узагальнення змісту, напрямів та результатів сучасних дисертацій, присвячених тематиці міжнародних злочинів, залишається недостатнім. Відсутність системного огляду таких досліджень ускладнює виявлення наукових лакун, суперечностей та нерозв'язаних питань, що потребують подальшого вивчення. Це зумовлює необхідність критичного аналізу сучасного стану дисертаційного розроблення кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

з урахуванням реалій воєнного стану в Україні та перспектив її післявоєнної правової трансформації.

При цьому вважаємо, що актуальними та перспективними напрямами для проведення в Україні дисертаційних досліджень, присвячених кримінальним правопорушенням проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, є такі: 1) кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері кримінально-правової охорони миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; 2) кримінально-виконавчі засади виконання покарань в Україні стосовно осіб, які засуджені за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; 3) особливості імплементації норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права до національного законодавства України; 4) особливості кваліфікації та розслідування в Україні кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
2. Гладкова Є. О., Житний О. О., Юртаєва Д. С. та ін. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник. Харків : Право, 2020. 656 с.
3. Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.), Сухонос В. В. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Суми : «Університетська книга», 2020. 672 с.
4. Борисов В. І., Мохончук С. М., Тацій В. Я. та ін. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Харків : Право, 2020. 768 с.
5. Контрольний текст Проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/02/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-17-02-2025-dlya-opublikuvannya.pdf> (дата звернення: 21.03.2025).
6. Баулін Ю. В., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія. Київ : ВАІТЕ, 2024. 494 с.
7. Національний репозитарій академічних текстів : офіційний вебсайт. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/> (дата звернення: 21.03.2025).

8. Олійник Х. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Львів, 2022. 255 с.

9. Лаба С. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Львів, 2023. 241 с.

10. Зубанський М. К. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Львів, 2023. 233 с.

11. Мартянов С. С. Кримінальна відповідальність за найманство : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Львів, 2024. 210 с.

12. Шевчук А. В. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2025. 240 с.

Krupko Ya.,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Head of the PhD and Doctoral Program,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1578-2303;

Puzyrevskyi M.,

Senior Lecturer of the Department
of Criminal Executive and Criminal Law
of the Educational and Research Institute of Law,
Law Enforcement and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8835-3238

CRIMINAL OFFENSES AGAINST PEACE, HUMAN SECURITY AND INTERNATIONAL LAW AND ORDER: THE STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT IN MODERN DISSERTATION RESEARCHES

The article is devoted to a comprehensive analysis of the state of scientific development in modern Ukrainian dissertation research on criminal offenses against peace, human security and international legal order. In the article, the authors determine that in Ukraine, one dissertation for the degree of Doctor of Laws has been defended, and more than fifteen dissertations for the degree of Candidate of Laws (PhD in Law), where the subject of research is certain criminal offenses against peace, human security and international legal order. It is concluded that despite the significant intensification of scientific activity in this area, the generalization of the content, directions and results of modern dissertations on international crimes remains insufficient. The absence of a systematic review of such studies makes it difficult to identify scientific gaps, contradictions and unresolved issues that require further study. This necessitates a critical analysis of the current state of the dissertation development of criminal offenses against peace, human

security and international legal order, taking into account the realities of martial law in Ukraine and the prospects for its post-war legal transformation. At the same time, we believe that the relevant and promising areas for conducting dissertation research in Ukraine on certain problematic aspects of criminal offenses against peace, human security and international legal order are criminological characterization and prevention of crime in the field of criminal law protection of peace, human security and international law and order; criminal executive principles of execution of sentences in Ukraine in respect of persons convicted of criminal offenses against peace, human security and international law and order; peculiarities of implementation of international humanitarian law and international criminal law into the national legislation of Ukraine and peculiarities of qualification and investigation of criminal offenses against peace, human security and international law and order in Ukraine.

Key words: criminal law, dissertation research, legislation, Criminal Code of Ukraine, criminal offense, qualification, crime, criminal offense, peace, security of humanity and international law and order, criminal liability, Draft New Criminal Code of Ukraine.

References

1. *Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine No. 2341–III of April 5, 2001, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234114#Text> (accessed 21 March 2025).
2. Hladkova, Ye. O., Zhytnyi, O. O., Yurtaieva, D. S. et al. (2020), *Criminal Law of Ukraine. Special Part : textbook*, Kharkiv, Pravo.
3. Bilokin, R. M., Sukhonos, V. V. (jun.) and Sukhonos, V. V. (2020), *Criminal Law of Ukraine. Special Part : textbook*, Universytetska Knyha, Sumy.
4. Borysov, V. I., Mokhonchuk, S. M., Tatsii, V. Ya. et al. (2020), *Criminal Law of Ukraine. Special Part : textbook*, Pravo, Kharkiv.
5. Final draft text of the new Criminal Code of Ukraine, available at: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/02/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-17-02-2025-dlya-opublikuvannya.pdf> (accessed 21 March 2025).
6. Baulin, Yu. V., Navrotskyi, V. O., Khavroniuk, M. I. et al. (2024), *Draft of the new Criminal Code of Ukraine: prerequisites for development, conceptual foundations, key provisions : monograph*, Kyiv, VAITE.
7. National Repository of Academic Texts : official website, available at: <https://nrat.ukrintei.ua/> (accessed 21 March 2025).
8. Oliinyk, Kh. V. (2022), *Criminal liability for propaganda, planning, preparation, initiation and conduct of aggressive war : PhD thesis*, Lviv.
9. Laba, S. V. (2023), *Criminal liability for propaganda of communist and Nazi totalitarian regimes : PhD thesis*, Lviv.
10. Zubanskyi, M. K. (2023), *Criminal liability for violations of the laws and customs of war : PhD thesis*, Lviv.
11. Martianov, S. S. (2024), *Criminal liability for mercenarism : PhD thesis*, Lviv.
12. Shevchuk, A. V. (2025), *Criminal liability for violations of the laws and customs of war : PhD thesis*, Kyiv.